

Debatt om Pol Pots Kampuchea

"Strålande reportage om folkmyrdet i Kambodja och den aningslösa svenska vänsterns utflykter på dödens fält. Dokumentären som konst." Expressen

Peter Fröberg Idling

Pol Pots leende

"Nyskapande journalistik"
Dagens Nyheter

Publiceringen av boken *Pol Pots leende* ledde till en infekterad debatt.

Innehåll

Introduktion	1
Gunnar Fredriksson: Vad de inte såg	3
Jan Myrdal: Jag såg inget massmord.....	4
Peter Fröberg Idling: Myrdal, du har inget lärt på 25 år	8
Gunnar Bergström: Vi borde ha förstått tidigare	9
Maud Sundqvist: Förklara detta, Myrdal!	10
Jan Myrdal: Hatet jäser ännu.....	12
Jan Myrdal: "Statsfilmen om mig är skamlig"	13
Gunnar Bergström: Erkänn att vi hade fel, Jan	15
Bilaga: Utdrag ur <i>Pol Pots leende</i>	17
Lästips	25

Introduktion

Innan Röda Khmererna 1979 störtades (genom en vietnamesisk invasion) hade stora delar av särskilt den maoistiska vänstern, men även en hel del andra vänsterorienterade, sett positivt på Pol Pots regim och försökt bortförklara de vittnesmål om interna strider och omfattande förtryck i Kampuchea som började komma redan kort efter De Röda Khmererna gripit makten. Men sedan den fallit fullkomligt översvämmades vi av vittnesmål, rapporter och filmer som övertygande visade att terrorn hade haft utomordentligt stor omfattning. Många av de som tidigare hade stött Pol Pots terrorregim insåg då också att de misstagit sig och ändrade uppfattning¹, men det fanns också de som framhärddade, bland dem Jan Myrdal².

Publiceringen av Peter Fröberg Idlings bok *Pol Pots leende* (2006) aktualiserade frågan vad som skedde i Kampuchea och vad de som tidigare hyllat Pol Pot-regimen ansåg idag. Detta ledde till en infekterad debatt, som främst fördes i *Aftonbladet* under våren 2006, men inlägg och kommentarer förekom även i andra tidningar (*Expressen*, *SvD* m fl).

Det hela började med en recension (22/3 2006) av Gunnar Fredriksson, ”Vad de inte såg”, som Jan Myrdal gick i svaromål mot. I den följande debatten deltog bokförfattaren, men även andra som på olika sätt haft med Kampuchea och Vietnam/Indokina-rörelsen att göra, däribland Gunnar Bergström, som 1978 tillsammans med Jan Myrdal och två andra svenskar gjorde en rundresa i Kampuchea, vilken bl a resulterade i reportageboken *Kampuchea mellan två krig* (1979).³

¹ Det gäller nog de allra flesta, t ex Gunnar Bergström som deltar i denna debatt, liksom ledande maoister som Pål Steigan i Norge (se avsnittet om Kampuchea i [En folkefiende om ”de socialistiska länderna”](#)), och Daniel Burstein i USA (se inledningen till [100 mil runt i fria Kampuchea](#)).

² En annan svensk maoist som vägrat ändra sig när det gäller Pol Pots Kampuchea är Stefan Lindgren, f d redaktör för SKP:s veckotidning *Gnistan*.

³ G Bergström var en flitig skribent om Kampuchea fram till åtminstone 1983, då han bidrog med flera avsnitt i boken *Kampuchea. Kriget, politiken, diplomatin*, se: [Kampuchegas historia](#).

Aftonbladet-debatten är viktig ur flera aspekter, givetvis för att den historiska sanningen om det som hände Kampuchea ska komma fram, men också för att värdera Jan Myrdals roll som försvarare av de Röda Khmererna, liksom hans politiska trovärdighet mer allmänt: Myrdal har aldrig självkritiskt granskat det han skrivit och sagt om Kampuchea, och kommer heller aldrig att göra det, eftersom han avled i oktober 2020.

Vi har här samlat debattinläggen i *Aftonbladet* + 2 artiklar ur *Expressen* 3 år senare, samt kompletterat med lästips (allra sist), för att underlätta för intresserade att tränga in djupare in i problematiken. Dessutom ingår en bilaga med ett bokutdrag som främst handlar om de motstridiga bilderna av khmerernas välde som framkom 1975-78 – aspekter som nog inte föll Myrdal i smaken.

Fler recensioner av *Pol Pots leende*:

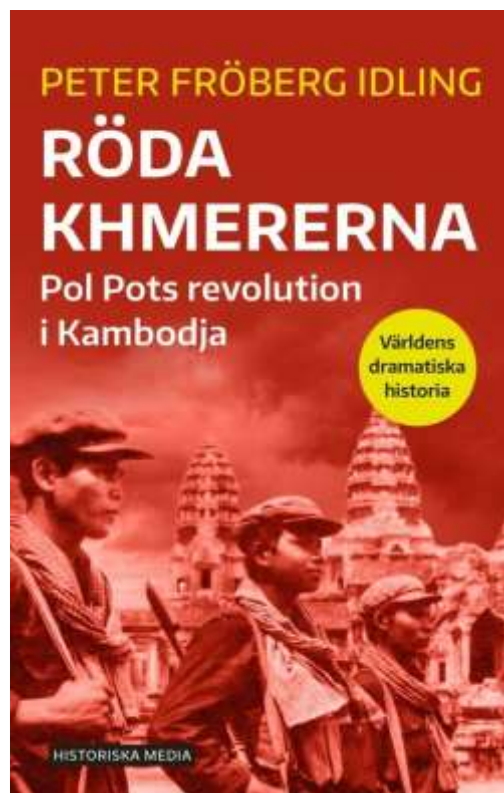
Artikelsamling: [Böcker om Kambodja/Kampuchea](#)

Mats Parner: [Massmordet i 1970-talets Kambodja](#)

David Karlsson: [Resa till terrorns sjuttital](#) (DN 21/3 2006)

Kim Salomon: [Pol Pot-stöd ingen privatsak](#) (SvD 23/3 2006)

F ö bör tilläggas att 2022 kom Idling ut med en ny bok betitlad *Röda khmererna: Pol Pots revolution i Kambodja*.

Gunnar Fredriksson: Vad de inte såg

Aftonbladet 22/3 2006-03-22

1978 gjorde fyra svenskar en resa i Kambodja, i praktiken under ledning av Jan Myrdal. Det var under Pol Pots och de röda khmerernas tid, ett skräckvälde då en eller två miljoner mördades, gick under av umbäranden eller flydde.

Den svenska delegationen såg ingenting sådant.

I boken Pol Pots leende frågar sig biståndsarbetaren och journalisten Peter Fröberg Idling hur detta var möjligt.

Den korruperade USA-stödda regimen hade störtats 1975 i samband med att kriget i Vietnam tog slut. När de röda khmererna tog över gick de till väga helt annorlunda än kommunistpartierna i Vietnam och Laos.

Städernas invånare drevs genast under hot om våld ut på landsbygden, sjukhus och andra moderna institutioner slogs sönder, familjer splittrades genom utrensningar och folkomflyttningar, motspänstiga mördades, arbetsläger upprättades. Idén var att städerna inte kunde försörjas och att man måste börja om från början.

Fröberg som bott ett par år i Kambodja, träffat många överlevande och kan språket talar om ”1900-talets värsta folkmord” och ”stenåldersliknande slavarbete”, där ”ett välsmort helvetesmaskineri arbetade utan uppehåll och över tusen barn, kvinnor och män dog varje dag”.

Många svenskar trodde att förhållandena var likartade i de tre länderna och stödde till att börja med förhastat den nya regimen. Alla utom Jan Myrdal har såvitt jag vet ändrat uppfattning. I Fröbergs bok tar även de tre övriga medlemmarna i gruppen avstånd från sin dåvarande uppslutning kring Pol Pots regim, i ett par fall i gripande formuleringar.

1979 gick en vietnamesisk styrka, efter ömsesidiga gränskonflikter, över gränsen. Pol Pots regim föll samman direkt och smågrupper av röda khmerer tog sin tillflykt till gränstrakternas djungler. Jan Myrdal inbjöds dit, skrev om dem i *Svenska Dagbladet* och använde fortfarande termen ”Demokratiska Kampuchea”. Han uttrycker ett djupt hat mot Vietnam.

Det var inte så konstigt att Myrdal skrev i det USA-vänliga Svenska Dagbladet. USA hade under Nixon gjort upp med Kina som stödde Pol Pot. Kineser hade fört krig mot Vietnam i gränstrakterna i norr men förlorat mot vältränade vietnameser. USA kunde nu ta revansch på Vietnam och stödde tillsammans med Kina Pol Pot, som därför under flera år representerade Kambodja och stod för mänskliga rättigheter i FN.

Det var fullt möjligt att få informationer om vad som hände inne i det för de flesta stängda Kambodja. En grupp journalister från Jugoslavien gjorde samma år en dokumentärfilm, med tömda städer i sönderfall, barnarbete och desperata, utmärglade människor i jordbruksarbete.

Fröberg skriver om flyktingar och diskuterar deras trovärdighet. Jag besökte två gånger de här åren flyktingläger längs gränsen i Thailand. Även om man kunde tvivla på en del berättelser var bilden sammantaget ändå ohygglig.

Fröberg tar upp en bok som många av oss läste, fransmannen Ponchauds *Kambodja – år noll* från 1977 med väldokumenterad information. Senare kom den berömda filmen *Dödens fält*.

En av de svenska resenärerna blev dock betänksam när de i en kollektiv matsal såg bilder av Mao Zedong, Kim Il Sung och Pol Pot, som beskrevs som den ”klarsynte, rättfärdige, undebare ledaren”.

Jag kom till huvudstaden Phnom Penh några månader efter Pol Pots fall: en tömd spökstad, grov förstörelse, gamla sedlar vid riksbanken i drivor i rännstenen, biblioteksböcker utslängda

på gräsmattan, problem med rent vatten. Jag besökte fängelset Tuol Slueng, där tortyrängar med kedjor och klädtrasor med levrat blod ännu fanns kvar.

Vid två senare besök lyssnade jag på oändliga berättelser av människor som förlorat hela eller stora delar av den övriga familjen och besökte barnhem för föräldralösa. Jag gick omkring i hettan på Dödens fält, där de staplat upphittade vita dödkallar i ett väldigt skjul.

En av svenskarna berättar att delegationen kom överens om att inte ställa frågor om försvunna. Jan Myrdal talade både då och efteråt myndigt om bonderevolter i Europa på medeltiden. Han jämförde barnarbetet i de röda khmerernas Kambodja med den skeppsgossekår som en gång fanns i Sverige. Men han har vägrat att ställa upp i intervjuer för Fröberg.

Det finns inte någon rationell förklaring till varför svenskarna såg så många glada människor, utom möjligen att resan var välorganiserad av regimen.

Boken är en läsvärd berättelse om en absurd episod. Men den påminner oss om att man inte bör tappa förståndet vid betraktandet av extrema ideologier.

Jan Myrdal: Jag såg inget massmord

Aftonbladet 28/3 2006

Jan Myrdal tar upp diskussionen om Pol Pot och döden i Kambodja

För snart fyrtio år sedan, våren 1967, när Förenta staterna höll på med en blodig upptrappning av sitt krig mot Indokinas folk, gav Sihanouk personligen Gun Kessle och mig möjligheten att resa, fotografera och rapportera från det Kambodja som då efter CIA:s och dess skribenters fäaktigheter hade stängts för utländska journalister. Vi skrev från den resan i olika tidningar och gav ut en bok om Angkor och dess monument som kommit i många upplagor världen runt. Senast – dedicerad nu som då till Norodom Sihanouk – på thai i Bangkok

Ett nytt varv i en vilseledande mediediskussion om Demokratiska Kampuchea 1975 till 1979 har i Sverige utlösts av Peter Fröberg Idlings bok *Pol Pots leende*. Fröberg Idling har byggt sin bok kring den reserapport Gunnar Bergström, Hedda Ekerwald, Jan Myrdal och Marita Wikander publicerade hösten 1979. Men han skriver litterärt. Vilket inte är något beröm.

På fliken presenterar förlaget oss som en delegation med ”*Jan Myrdal i spetsen*” vilket visserligen inte är sant men gör det mer verkningsfullt när presentationen fortsätter: ”*Ett halvår efter svenskarnas besök avslöjas att närmare två miljoner människor, en fjärdedel av befolkningen, har avrättats eller dött av slavarbete, svält och sjukdomar under Pol Pots drygt tre och ett halvt år vid makten.*”

Men de fyra välutbildade svenskarna såg varken död eller terror på sin 100 mil långa resa genom landet. Tvärtom när de återvände till Sverige beskrev de röda khmerernas revolution som framgångsrik. Som ett föredöme för andra länder.

Hur kunde fyra välutbildade svenskar, specialiserade på Sydostasien, resa genom ett av 1900-talets mest omfattande massmord utan att se något?”

Peter Fröberg Idling har enligt förlaget jagat efter svar på detta. Men det har han inte gjort. Han skriver att vi inte såg vad vi inte såg. Det är helt sant att ingen av oss såg massmord. Inte ens enskilda mord. Jag har många gånger påpekat den enkla sanningen att detta varken förnekar eller bekräftar några massmord.

Naturligtvis skulle jag nu i *Aftonbladet* kunna skriva att då 1978 i Kampuchea pågick massmord runt mig men att jag av tacksamhet mot de värdar som bjöd på mat – eller av

hänsyn till min vänskap med Pol Pot – då ingenting ville säga om det. För vilket jag nu skäms. Gjorde jag detta med tillräckligt övertygande skamkänsla skulle jag om någon tid efter döden få ett vackert efterord i såväl *Dagens Nyheter* som *Svenska Dagbladet* – för att inte tala om vänliga ord i Sveriges Radio och *Expressen*. Men det vore lögn av mig. Jag såg inget massmord. Har inget att skämmas för i det jag skrev om vad jag såg.

Det vi verkligen såg intresserar dock inte Peter Fröberg Idling. Vad såg vi? Vad rapporterade vi? Vad belade Marita Wikander i bild om skolor, industrier, uppbygge i fotoreportage?

Den sidan av verkligheten intresserar varken Peter Fröberg Idling eller gängse svenska medier. Tag ett annat exempel. I Gun Kessles stora utställning *Kampuchéas heliga Angkor* på *Östasiatiska museet* hösten 1979 belade jag att Angkor då icke plundrats eller förstörts (även **Lon Nols** soldater var kambodjaner och respekterade Angkor, sade **Ok Sakun** mig). Men plundringen efter invasionen 1979 är som plundringen av Iraks och Afghanistans konstskatter efter invasionen av dessa länder. En profitörernas fest!

Där på utställningen visade vi även sådant som enligt nu gällande sanning inte funnits; skolböcker och tidningar från Demokratiska Kampuchea.

Marita Wikander, som vägrade diskutera med Idling och vägrade läsa – eller ens ta i – korrekturet görs i hans bok till personagen ”Annika Andervik” och han använder detta litterärt som vad han kallar en ”*fiktiv karaktär*”. Uselt! I synnerhet när han med datum citerar vad hon skrivit i Aftonbladet.

För den vilken läser okritiskt – vilket ärligt talat den stora majoriteten gör – bekräftar Peter Fröberg Idling en mediasanning att den förblindade Jan Myrdal var och har förblivit så nära **Pol Pot** och **Khieu Samphan, Ieng Sary** och andra kampuchéanska vänner att han utan att blinka accepterat att de medvetet hade ihjäl ”*närmare två miljoner människor, en fjärdedel av befolkningen*”.

Nog om Fröberg Idling. Åter till Kambodja och de många, många döda.

För att ge perspektiv går jag tillbaka några decennier. För lite mer än trettioåttio år sedan rapporterade Gun Kessle och jag i Aftonbladet (21 januari -68) från det fredliga men fattiga Sihanoukville i Kambodja. Jag avslutade med orden:

”Om det visar sig i generalernas intresse att erövra Kambodja och Förenta staterna går till anfall mot landets trettioåtuseten man starka armé ... då kommer allvarliga kommentatorer att förklara att den ensamma lyftkranen i Sihanoukville lilla hamn hotade Förenta staternas säkerhet.”

Sant blev det! Två år därefter, 26 april -70, publicerade jag i Aftonbladet artikeln *När liken flyter utför floderna*. Den inleddes:

”Det flyter lik utför Mekong ty Förenta staternas vänner fick order att söka ta makten. Det upprättas koncentrationsläger i Kambodja ty Förenta staterna sände dit sina ämbetsmän från CIA. Det är krig i Kambodja ty Förenta staternas regering behöver trappa upp sitt krig i Indokina.

Förenta staterna föredrar att föra krig utan krigsförklaring. Förenta staternas härskare följer samma politik som Japan gjorde, som Mussolini gjorde, som Hitler gjorde.”

Så inleddes en period av stora tragedier för khmererna och deras nation. Redan hade Förenta staterna då i hemlighet sedan i mars 1969 fört ett bombkrig mot Kambodja. När det efter kuppen visade sig att Förenta staterna misslyckades med politiken att låta kambodjaner döda kambodjaner utvidgades bombkriget till dess att Kambodja blev ett massgravarnas land. Hur många föll då offer för förbrytarna i Washington? Fler än 500 000 civila kambodjaner off-

rades i vart fall under den genocid på khmerer som var en Förenta staternas militära strategi. Därtill kom att också i Kambodja förgiftade Förenta staterna folket. Dioxin från Agent Orange samlas till exempel i alla fiskedammar.

När Förenta staternas agenter, militärer och medhjälpare snöpligt fick fly landet räknade de med att det inte skulle bli gerillan – den de kallade Röda khmerer – möjligt att i detta totalt sönderslagna, utarmade och förgiftade land upprätta och bevara ett samhälle.

Om vad som sedan hände finns andra berättelser än de nu gängse. Själv har jag skrivit en hel del. Vi var rätt många från olika länder som reste i och rapporterade med text, foto och film från Demokratiska Kampuchea och sedan från gerillans basområde under kriget efter 1979. (De senaste svenska journalister vilka diskuterade med Pol Pot bör för övrigt ha varit **Per Forslind**, *SvD*, **Stefan Lindgren** och **Rolf Söderberg** från *Rapport*.) Hela detta internationella material borde ställas samman exakt så som det skrevs och visades i sin tid. Det kunde ge anledning till en förnuftig diskussion.

Det krig som inleddes med Vietnams inmarsch skördade många offer. Men vad med det stora antalet redan döda 1979 när gravarna öppnades efter ockupationen? Många hade dött 1970 till 1975. Det bör inte glömmas. Demokratiska Kampuchea var efter Förenta staternas bombanfall och svältpolitik ett land av massgravar. På bilderna från öppnade massgravar i det av Vietnam erövrade Kambodja visade kraniernas tillstånd enligt den dåvarande chefen för Stockholmspolisens rättsmedicinska enhet att de borde ha legat 5-10 år under jord.

Dock anser jag det ovedersägligt att många – kanske lika många som de vilka föll offer för Förenta staterna – dog i Demokratiska Kampuchea åren 1975 till 1979.

Det fanns flera orsaker till denna massdöd. En orsak var hunger och sjukdom i ett utarmat land. Men därtill kommer det jag påpekat flera gånger, bondekrigens blodighet. Många blev säkerligen ihjälslagna, möjligtvis ihjälplågade. Från historien känner vi till detta. När det gäller den mexikanska revolutionen har jag skrivit om det. Därtill har jag direkt upplevat det i Indien. De politiskt ansvariga kadreerna hade i Indien ytterligt svårt – ibland var det dem omöjligt – att kontrollera de blodigaste uppgörelser. De som var ohyggliga. Den kampucheaniska rörelsen var därtill delvis nästan feodalt uppsplittrad och dåligt centraliserad. Enligt Pol Pots sista sekreterare **Tep Kunnal** ansåg Pol Pot att han inte haft full kännedom om de under hans tid pågående ålderdomligt grymma fattigbondeövergreppen. (Också Khieu Samphan har sagt något liknande.)

Jag har tidigare förklarat såväl det blodiga skeendet under den mexikanska revolutionen som i de väpnade gruppernas Indien. Att det i Kampuchea varit som i Indien finner jag inte otroligt.

Säkerhetstjänstens agerande, grymheterna i Demokratiska Kampuchreas fängelser, avrättningen av kadre, har av såväl Ieng Thirith som andra vänner förklarats med att kontrollen över säkerhetstjänsten brast (också hon och Ieng Sary liksom Pol Pot skall ha hotats). Hon skyllde på vietnamesisk infiltration. Också **Malcolm Caldwell** skulle mördats på vietnamesiskt uppdrag. Sanningshalten i detta har jag inte kunnat kontrollera. När Svenska Dagbladet ansökte om visum för mig att resa till Phnom Penh för att ställa de olika utsagorna om såväl detta som annat mot varandra vägrades detta dem då *"Myrdal alltid varit fiende"*.

En viktig fråga som bör tas upp rör rättegången mot de så kallade Röda khmer-ledarna. Förenta staterna har dels direkt och dels genom ombud – dit även Sverige hör – lagt ner stor energi och stora pengar på att få till stånd en rättegång mot dem om perioden 1975 till 1979. Men en sådan rättegång blir oavsett om FN är huvudman eller inte till vad som på nordamerikansk engelska heter *"a kangaroo court"*; en kängurudomstol. Skälet är enkelt. Kambodjas premiärminister **Hun Sen** redovisade det i sitt brev till Förenta nationernas generalsekreterare

Kofi Annan den 21 januari 1999 då han krävde att rättegången skulle gälla hela perioden 1970 till 1998:

”Från 1970 till 1975 – vad slags brott bör tas upp och ge anledning till åtal? Från 1975 till 1979? Från 1979 till 1989? Det begicks olika brott under varje period.”

Ieng Sary instämde. Vad han och de andra politiska och militära ledarna för Demokratiska Kampuchea angick vore det helt riktigt menade han att de i en rättegång om hela perioden 1970 till 1998 finge svara för vad de gjort. Befunnes de brottsliga skulle de på samma villkor som Förenta staternas ansvariga få ta sitt straff. Detta vore rimligt. Fast Förenta staternas regering accepterar aldrig något ansvar för sina brott.

Att man i Kambodja trots påtryckningarna från det så kallade internationella samfundet i det längsta hållit fast vid detta krav är inte svårt att förstå. Man har erfarenheter av kängurudomstolar. Den 28 april 1970 inledde den av CIA tillsatta regeringens i Phnom Penh militärdomstol en rättegång (in absentia) inom lyckta dörrar mot prins Sihanouk och nio andra åtalade för högförräderi. Den 3 juli 1970 fördes förhandlingarna öppet, den 5 juli 1970 dömdes Sihanouk till döden. Den 17 augusti stod under fyra timmar 80 anklagade inför rätta, 17 personer dömdes (in absentia) till döden. Andra – däribland hans hustru och hennes mor – till livstids fängelse.

Det finns också ett annat skäl. Nu, tjugosju år efter invasionen och fjorton år efter det att Demokratiska Kampuchéas styrkor inställt militäroperationerna har i Kambodja något liknande inträffat som i Frankrike med kommunarderna efter amnestipolitiken i Tredje republiken. Samtidigt som den verbala upphetsningen (mot kommunarder och petrolöser som mot röda khmerer) fortsätter att vara stark har samhället förändrats. Många av kadrenna från Kommunen då och Demokratiska Kampuchea nu är – som Pol Pot själv – döda, andra är åldriga pensionärer men de övriga har mestadels integrerats i det nya samhället på olika poster och inom olika organisationer.

Vilket internationellt resultat har Vietnams agerande mot Demokratiska Kampuchea år 1979 fått? Jo, den dåvarande invasionen bidrog till att fullfölja ett folkrättsligt skov. Av det som tidigare förklarats som diskutabel Trumandoktrin och Brezjnevdoktrin blev en allmänt accepterad folkrätt. Denna nya folkrätt har drabbat Afghanistan (två gånger, dels under den sovjetiska invasionen och dels under den från Förenta staterna – och nu av dess villiga allierade som Sverige fullföljda). Den har möjliggjort det av Tyskland och Förenta staterna inspirerade upplösandet av Jugoslavien med efterföljande folkfördrivningar och massmord. Den har använts vid Förenta staternas invasion av Irak. Nu förklaras den officiellt av Förenta staterna – och accepteras av även Sverige och en majoritet följsamma FN-medlemsstater – som ny folkrätt. Denna folkrättsliga nytolkning kommer under de närmaste decennierna att användas i många nya och folkmördande krig.

Slutligen: vad återstår då av vad som skulle kunna kallas Khieu Samphans och Pol Pots vision från 1975?

I konkret mening återstår naturligtvis ingenting. Som det efter juni 1871 inte återstod något av Pariskommunen och dess reformarbete och efter mordet på **Zapata** år 1919 ingenting av hans verk. Skeendet förändrar förutsättningarna. Demokratiska Kampuchea kan inte återskapas. Dess kadrer är – som jag skrivit – därtill spridda och integrerade i andra sammanhang så som en gång Kommunens eller Zapatas.

Det var som jag ser det en olycka för khmererna att Demokratiska Kampuchea räknade fel på motståndarnas militära och politiska styrka. Jag sade också till Ok Sakun och andra vänner hösten 1978 att de underskattade fienden. Att jag menar att de reformer

Demokratiska Kampuchea redan inlett hösten 1978 (övergången från millennarism) och den inbjudningsoffensiv de påbörjat kunde räddat dem från invasion är känt.

Men vad som jag ytterligare bör säga just därför att mediasanningen är så larmande är att jag är övertygad om att om Demokratiska Kampuchea kunnat fortsätta och fullfölja Pol Pots planer på att bygga landet med egen kraft – alltså utan internationella lånehajar och utan så kallad hjälp (alltså utan även Sidabidrag från Sverige) och medhäftade västerländska hjälparbetare, FN-representanter, sexturister och all annan otäck samhällskrapyl, då hade khmererna varit i ett betydligt lyckligare läge i dag. Nå en och annan i Tredje Världen lär sig väl.

Peter Fröberg Idling: Myrdal, du har inget lärt på 25 år

Aftonbladet 30/3 2006

Peter Fröberg Idling replikerar i frågan om Pol Pot

I arbetet med min bok *Pol Pots leende* (Atlas förlag) försökte jag vid upprepade tillfällen intervju Jan Myrdal, som var en av de fyra svenskar som besökte Pol Pot under två veckor 1978. Men det blev avslag på min förfrågan, med motiveringen att han inte hade något nytt att säga.

Vid sin hemkomst var svenskarna imponerade av röda khmerernas revolution och såg den som ett föredöme. Ett halvår senare avslöjades att uppskattningsvis 1,7 miljoner människor dött i revolutionens följder.

Det är inte heller något nytt Jan Myrdal har att komma med, när han skriver i *Aftonbladet* den 28 mars. Det är i princip en upprepning av vad han sade 1978. Detta trots all forskning och nya fakta som har framkommit de senaste dryga 25 åren.

Jan Myrdal kritiserar mig för att i min bok inte skriva tillräckligt om allt det positiva han såg vid sitt besök i Demokratiska Kampuchea. Jag tvingas svara med en fråga: Har du ens läst boken, Jan?

Allt dödande till trots så anser Jan Myrdal att Kambodja skulle ha varit ett bättre land i dag om röda khmererna hade fått fortsätta att regera. Det är en åsikt som definitivt inte delas av de människor som överlevde dödens fält. Tvärtom. Under mina år i landet har jag mött så mycket ilska och sorg över vad som hände åren 1975-1979 att Jan Myrdal sannolikt skulle lynchas om han vädrade denna ståndpunkt offentligt.

Jan Myrdal berömmar vidare Pol Pot för försöket att återuppbygga Kambodja, utan ”internationella lånehajar och utan så kallad hjälp”. Jag undrar hur Jan Myrdal ser på Kinas massiva stöd till Demokratiska Kampuchea, både vad gäller personal och pengar? Att hålla en hög profil mot två stormakter, USA och Sovjetunionen, spelar väl liten roll när man sitter i knät på den tredje?

Sedan skriver Jan Myrdal utförligt om USA:s krigsförbrytelser i Kambodja 1969-1973. Det är mycket bra. Att inte Kissinger och de andra som då bombade Kambodja sönder och samman ställs inför rätta är ett folkrättsligt haveri. Även Vietnam begick många allvarliga brott under sin ockupation 1979-1989. Och även för dessa borde ansvar utkrävas. I det avseendet är jag och Jan Myrdal överens.

Avslutningsvis: I min bok har jag valt att förse en av Jan Myrdals medresenärer med annat namn och ändrat en del i hennes familjeförhållanden. Orsaken är att det i bakgrunden finns en privat tragedi.

Att helt anonymisera någon som offentligt stött Demokratiska Kampuchea, skrivit en bok och flera artiklar i ämnet, är emellertid omöjligt. Men samtidigt – jag gör mig inga illusioner om

hur många som läser min bok. I bästa fall några tusen. Av dem kanske en handfull bryr sig om att gå till arkiven och leta reda på hennes verkliga namn. Men Jan Myrdal kallar det ändå "uselt" att jag inte bättre döljer hennes identitet. Och i nästa andetag namnger han henne i Sveriges största tidning. Om det är uselt eller inte låter jag vara osagt, jag kan bara konstatera att Jan Myrdal än en gång sätter sina principer framför mänskliga hänsyn.

Det gjorde även de ledande röda khmerer som han än i dag kallar sina vänner.

Gunnar Bergström: Vi borde ha förstått tidigare

Aftonbladet 31/3 2006

Gunnar Bergström – en av de fyra på resan till Demokratiska Kampuchea 1978 – om hur övertygelsen kan förblinda

Vad hände egentligen i Kambodja under **Pol Pots** regim? Och hur kunde man resa där i två veckor i augusti 1978 utan att se det omtalade massmordet? Det har blivit ett debattämne sedan **Peter Fröberg Idlings bok** *Pol Pots leende* (Atlas förlag) kom ut för några dagar sedan. Den berör förstås mig då jag var en av dessa fyra svenskar som gjorde den omtalade resan. Nu har även **Jan Myrdal**, som var med på resan, gett sin syn (*Aftonbladet* 29 mars). Vi som gjorde resan enades då på Myrdals goda råd att inte skriva en gemensam reseberättelse, utan vi skrev olika artiklar var för sig. Redan då hade vi olika synsätt bland annat vad gäller innebörden av att röda khmererna lät tömma städerna.

Allt som gäller den resan har knappast allmänt intresse i dag, men just detta med synen på demokrati och mänskliga rättigheter blir aldrig inaktuellt. Ständigt har både vänster och höger ursäktat sina "favoritländer" deras övergrepp. Jag gjorde det själv. Jag antog tidigt att enstaka övergrepp ägt rum, precis som efter alla revolutioner: alla flyktingar ljög nog inte. Men helheten var försvarbar och så småningom, tyckte jag, beundransvärd.

Jag imponerades, och såg det som framsynt att Kambodja inte tog emot bistånd för att bibehålla sitt oberoende. I dag vet vi att man inte var så oberoende, utan i vissa avseenden var starkt beroende av Kina. Dessutom skapade denna princip – som var en god tanke i grunden – i sin tillämpning svält och katastrof. I stället för att ta emot hjälp tömde man alla städer. Myrdal nämner inte detta övergrepp mot en massa oskyldiga stadsbor. Det fanns röda khmerer som opponerade sig, som Hou Youn, som försvann och avrättades.

Drömmen var vacker men resultatet förfärligt. Hur kan en revolution spåra ur på detta vis? Leder den kommunistiska ideologin alltid till övergrepp? För mig, som en gång tillhörde den svenska maoistvänstern, är svaret ja. Det går inte alltid så långt som i Kampuchea, men det har i princip alltid slutat på samma sätt. Om det finns några kvar av oss som tror på en "vänsterpolitik" så måste den vara tydlig på denna punkt: minsta avsteg från de mänskliga rättigheterna är vägen till avgrunden. Och här gör Myrdal vänstern en otjänst som inte är tydlig.

Röda khmererna förde en oförsvarlig terrorpolitik med avrättningar och tortyr och med en politik som genom svält och umbäranden kostade en oerhörd massa människor livet. I Myrdals artikel finns ett erkännande jag inte sett tidigare, att 800 000 kan ha dött åren 1975-78, men sen glider texten: "många blev säkert ihjälslagna, möjligtvis ihjälplågade" Men det skedde inte "möjligtvis" utan bevisligen! Läs "bekännelserna" från Tuol Slengfängelset! Och utrymningen av städerna utan urskiljning! Mängden avrättningar!

Ser Myrdal inget mönster?

I artikeln talas om dålig kontroll över säkerhetstjänsten. **Ieng Tirth, Ieng Sary** och **Khieu Samphan**, några av de ansvariga, skyller på andra. Ingen visste något! Inte ens Pol Pot visste,

säger hans sekreterare. Men avrättningarna ägde rum och skedde systematiskt. Därför blir Myrdal inte bara otvetydig, utan hamnar i galen tunna till slut: om Pol Pot fått fullfölja sina planer så hade ”khmererna varit i ett betydligt lyckligare läge än i dag”. Hur kan man skriva så om en regim med den belagda historia den har? Hur många kambodjaner delar den uppfattningen?

Men visst kan bilden kompliceras. Det sades och sägs saker som inte stämmer, till exempel att alla som bar glasögon avrättades. Det var inte heller sant att alla svalt hela tiden och att det stod väpnade vakter vid risfälten.

Vi reste i 100 mil i 14 dagar i ett land som utsatts för en exempellös terror. Ändå har Myrdal en poäng: vi såg det vi såg. Jag såg inga svältande människor. Jag såg glada människor och jag såg saker som man sagt inte fanns: skolor, böcker och påstått avrättade ledare vid liv. Bilderna vi tog är inte bluff. Alla de 100 milen var inte en korridor med välgödda statister; det var inte möjligt att arrangera allt. Men visst var mycket uppvisning. Vi fick inte stanna över natten i något kooperativ och vi talade inte språket. Men det gick att dölja terror och övergrepp och det är därför jag undrar om resan alls skulle ha gjorts. Fröberg Idlings bok väcker frågan om vi borde ha förstått vad vi inte såg, inte bara vad vi såg. Jag anser att vi borde ha förstått tidigare.

Första gången, och andra, som jag snuddade vid tanken om vi hade haft fel hela tiden, så sprang jag ifrån den. När vi kom hem och en tid förflutit började mina skyggglappar falla av. Vi såg inga massmord. Men vem skulle ha visat oss det? Flyktingarnas berättelser, om hur människor hämtades på nätterna, var tyvärr helt förenliga med vad vi såg. Alla flyktingar från Kampuchea kan inte ljuga. Och när jag erkände det så kunde jag se att resan och det vi såg går att förena med övergrepp och massmord.

Kan det här hända igen, att några blir så trogna en övertygelse att de tappar sitt kritiska tänkande? Mitt svar är: ja, andra riskerar att falla i vår fälla. Jag tycker att Jan Myrdal, en klok människa och en stor författare, är kvar i denna fälla.

Numera är jag allergisk mot fundamentalism och alla som har hittat ”sanningen”. I Demokratiska Kampuchea var Pol Pot så övertygad om sin världsbild att alla som gick emot den var ”agenter”. I USA har vi en president som tror att han har en kallelse från Gud. Fundamentalister av alla möjliga sorter och övertygelser finns även i dag.

Jag tror att jag skulle dela en av Jan Myrdal författad beskrivning av det svenska klassamhället och den orättfärdiga kapitalismen. Men tills någon hittat ett annat alternativ än det kommunistiska som hittills praktiserats, bor och lever jag hellre i detta usla klassamhälle med alla dess fel och brister, än i ett land som saknar de grundläggande mänskliga rättigheterna att yttra sig fritt, tänka fritt, resa fritt och med en rättssäker statsapparat.

Maud Sundqvist: Förklara detta, Myrdal!

Aftonbladet 4/4 2006

Maud Sundqvist om en blindhet som väcker frågor.

Maud Sundqvist har studerat Pol Pot-regimen i uppsatsen ”Why did they kill so many? A study of the mechanics of genocide in Cambodia” vid Stockholms universitet

Jan Myrdal är övertygad om att Demokratiska Kampuchea var på god väg. Om de bara kunnat fortsätta och fullfölja Pol Pots planer på att bygga landet, ”då hade khmererna varit i ett betydligt lyckligare läge i dag”, skriver han. Det Myrdal såg i Kambodja 1978 ingav

honom denna förvisning, och den består än i dag. Han ser ingen anledning att ompröva sina omdömen.

Myrdals inställning är skrämmande, för det betyder att han avfärdar allt arbete som historiker, antropologer, statsvetare, sociologer och andra forskare har utfört för att klarlägga Pol Pot-regimen såsom varande betydelselöst. I Phnom Penh har Documentation Center of Cambodia (www.dccam.org) insamlat 600 000 sidor dokument och intervjuat en mängd vittnen, både offer och förövare. De har kartlagt 20 492 massgravar och 189 fängelser. Värdelöst, menar Myrdal. Han har rätt och det har han haft hela tiden. Men han har fel, och felsynen blir inte bättre av att han envetet försvarar den i sin artikel i *Aftonbladet* den 28 mars.

Myrdal har fel när han tror att det var ett bondekrig i Kambodja liknande andra blodiga bondekrig. Det var fel redan 1970. När kambodjanska bönder satte sig i rörelse, efter att **Sihanouk** avsatts den 18 mars, och marscherade mot Phnom Penh, var det ingen bonderevolt mot förtryckande godsherrar. Något godssystem liknande det europeiska fanns inte att revoltera emot. Det hade redan Marx konstaterat när han myntade begreppet "*det asiatiska produktionssättet*". Vad bönderna krävde var att Sihanouk skulle komma tillbaka. Han var fortfarande länken till himlen och den som garanterade regn till deras risfält. Hur skulle det kunna regna när han inte längre fanns i landet?

Intervjuundersökningar har gjorts som pekar på att Pol Pots kommunistparti inte hade stort stöd bland bönderna. Några har berättat hur kommunisterna hade kommit in i deras byar och ordnat möten. Men det som framfördes var obegripligt. Kommunisterna hade talat om imperialister, feodalister och kapitalister, begrepp som var okända för bönderna. Det finns även uppgifter om att kommunisttrupperna utrymde byar de erövrade och drev i väg bönderna till sina baser. Anmärkningsvärt är att kommunisterna inte opererade som "*fisken i vattnet*" enligt Maos modell utan upprättade sina läger utanför byarna.

Myrdal tror att det handlade om grymma fattigbondeövergrepp, när så många slogs ihjäl. Men det är tveksamt om Pol Pot ens hade fattigböndernas stöd. I september 1976 höll han ett tal om klasskamp, och han sade att den måste bedrivas även bland fattigbönderna, för här fanns de som ville leva individuellt, exempelvis äta i familjen. Det gjorde dem till klassfiender.

I själva verket berövades bönderna det som de värdesatte högst: familjen, pagoden och Sihanouk. Vad för slags bonderevolution var detta?

Myrdal tror inte att massgravarna bara var Pol Pot-regimens verk utan ett resultat av USA:s bombningar. Förvisso var det så. Men sedan för han ett undanlidande resonemang om kraniernas tillstånd, att de borde ha legat i jorden fem-tio år när gravarna öppnades 1979. Det vill säga att det skulle handla om människor som dött 1969-74. Men det håller inte. Det insåg jag när jag besökte utgrävningarna på "*dödens fält*" i Choeung Ek i mars 1981. Jag råkade vända mig mot vinden, och den stank som slog emot mig blev en chock. Det luktade som en nyöppnad surströmmingsburk. Liken hade inte förmultnat utan fermenterat i hettan och regnen, vilket gått mycket snabbare än i vårt tempererade klimat.

Myrdal vill göra gällande att den centrala ledningen hade tappat kontrollen över säkerhetstjänsten. Men en forskare vid dokumentationscentret har studerat säkerhetstjänstens struktur, befälgången och rapporteringen, och det visar entydigt att säkerhetsorganen rapporterade sina arresteringar till närmast högre instans och begärde instruktioner om vad de skulle göra med fångarna. De hade att följa instruktioner som partiets centralkommitté hade utfärdat om hur olika kategorier fångar skulle bestraffas. Det var inte en dåligt centraliserad rörelse, som Myrdal påstår, utan en extremt centraliserad apparat som Pol Pot kontrollerade. Han sade "*lyd centrum*".

Myrdal borde kanske reflektera över ett annat uttalande av Pol Pot, att det inte fanns några kapitalister, feodalister och småborgerligt intellektuella kvar. Vart hade de tagit vägen?

Det borde finnas all anledning för Jan Myrdal och hans medresenärer att ompröva. Varför såg de inte sådant som andra resenärer, som åkt runt på samma snitslade bana, hade sett och beskrivit, exempelvis Sihanouk, **Kaj Björk** och de jugoslaviska journalister som reste i Kambodja några månader tidigare? Jugoslaverna hade ju gjort en film som väckte förskräckelse.

Varför såg svenskarna inte sådant som var uppenbart arrangerat? I den film som de gjorde och visades i tv kunde man se arbetare på ett dammbygge, och här återkom samma personer om och om igen. De gick i cirkel. Det var en ren uppvisning. Ett av de foton som resenärerna publicerade visar en glad ung man på motorcykel. Peter Fröberg Idling såg omedelbart att detta inte var vem som helst. Han har en guldklocka på armen, en statussymbol för betrodda. Jag visade vänskapsföreningens nummer om Kambodjaresan för några kambodjaner. De reagerade direkt på bilderna – detta var partikadrer. Det kunde de se på kläderna, kulspetspennorna och hållningen. Men Myrdal såg inget.

Förklara detta, Jan Myrdal.

Jan Myrdal: Hatet jäser ännu

Aftonbladet 6/4 2006

Jan Myrdal sätter punkt för en debatt:

Det som skrivs om vår rapportering från Demokratiska Kampuchea 1978 ger mig en märklig déjà vu-upplevelse. Det är som om jag åter vore fjorton år, sutte i min bänk i Bromma läroverk och läraren gav oss exempel på *petitio principii*; det logiska felslut där bevisgrunden utgjordes av det som skulle bevisas. Vi beskylls för att 1978 inte ha rapporterat att Demokratiska Kampuchea 1975-1978 varit ett ekonomiskt och politiskt misslyckat folkmord.

Men inte bara fyra svenskar utan många besökare från olika länder och med olika bakgrund rapporterade då i ord och foto och film från en tredjevärldsrevolution av annat slag. En som dock vuxit fram och segrat under de vidrigaste förhållanden – liknande dem för Leningrads invånare under belägringen – men som nu med stora satsningar på bevakningsanläggningar lyckats nå självförsörjning med ris och börjat få exportinkomster. Den gick en annan väg än den vilken redan då tydligt nog förde de mer eller mindre socialistiska tredjevärldsrevolutionerna och befrielseörelserna i Afrika och Asien in i en återvändsgränd.

Det flesta bland oss deltog då i den intellektuella diskussion om denna revolutions förutsättningar och erfarenheter som fördes av skribenter som **Samir Amin, Malcolm Caldwell, Khieu Samphan** och andra.

Även om flera bland oss sedan dess avlidit och andra ändrat ideologi förblir våra rapporter källmaterial. (Jag ser därför ingen orsak att polemisera mot **Gunnar Bergström**, *Aftonbladet* 31 mars. Att han nu ändrat världsåskådning är hans självklara rätt. Men han såg det han då skrev att han såg.) Den stora dokumentationen är viktig och tillgänglig.

Detta förklarar det kampuchianska exemplet betydelse för exempelvis naxaliter och andra i Sydasiens. När vi några år senare gick med de väpnade styrkorna från People's War Group i Andhra Pradesh (**Gun** och jag torde fortfarande ha varit de enda västerlänningar som kunnat rapportera från dem) var **Pol Pots** exempel levande och Malcolm Caldwell's bok obligatorisk läsning för kadrerna. Att svenska läsare och tv-tittare inte vet att naxaliterna når ständiga framgångar och behärskar stora områden i Sydasiens beror på att de enda gånger grupperna förekommer i nyheterna är när de markerar genom att erövra ett tåg eller erövra ett fängelse och befria fångarna. Men under den kända glittrande sanningen att Indien – och Kina och de

små tigerekonomierna – nu gör rasande marknadsekonomiska framsteg som en gång 1840-talets Storbritannien finns den andra – och mörka – sanningen att hatet och upproret ständigt jäser i den tilltagande massfattigdomen därunder. Där lever Pol Pots drömmar.

Men sedan årsskiftet 1979/1980, då försvarsstriderna mot de vietnamesiska trupperna pågått ett år, är Demokratiska Kampuchea blott historia. I Genève förklarade Khieu Samphan för oss i solidaritetsrörelsen – liksom han senare gjorde för **Pierre Schori** i Stockholm – nödvändigheten att överge de stora planerna och i stället söka bygga upp bredast möjliga allianser till nationens försvar – också med forna fiender.

Man kan hävda att ledarna för Demokratiska Kampuchea då nått fram till den uppfattning som **Prachandra** – ordföranden för Nepals Kommunistiska Parti (maoist) just gett uttryck för inför BBC och den nepalesiska pressen. Styrkorna räcker för att maoisterna kan ta makten och förverkliga sitt maximiprogram med socialism och kommunism:

– *Men den internationella maktbalansen och den allmänna ekonomiska, politiska och sociala verkligheten gör det nödvändigt att vara flexibla i klasskampen. Detta är politik och inte taktik.*

Förenata staterna ser maoisterna som en direkt utmaning och Nepal befinner sig i kläm mellan Indien och Kina.

Arbetet under åttiotalet inriktades på att nå samförstånd bland khmerer. På den internationella Kampuchekonferens i Bangkok vilken jag öppnade den 25 juli 1987, inledningstalade sedan såväl prins **Norodom Ranaridd** och Khieu Samphan som **Sonn Sann** (och satt på soffan bredvid varandra). Ett starkt stöd för dessa enhetssträvanden kom från ASEAN (Association of SouthEast Asian Nations). Så småningom ledde de till att Vietnam drog tillbaka sina styrkor. I Kambodjas statsförvaltning (och på dess ambassader) finns nu – i en labil balans – företrädare för olika riktningar. Samtidigt är Kambodja ytterligt fattigt, korruptionen svår, det finns starka etniska motsättningar och landet hemsöks av västerländska sexturister.

Offrens antal har varit stort. Det har funnits många skäl. De bland oss som varit utanför de mest skyddade områdena (där delegationernas värdar höll sina gäster) under denna tid minns till exempel den kininresistenta malarian; den var ohyggligt dödlig.

Men när det gäller hela antalet offer – under Förenata staternas bombkrig – under perioden 1975-1979 – under kriget fram till det vietnamesiska tillbakadragandet – finns ännu ingen riktig statistik. Det dokumentationsarbete som nu genomförs med finansiering från Förenata staterna (och Sverige) är mycket tveksamt. Så till exempel finns inte resurser till dokumentation av perioden före 1975. Men detta kommer att utföras.

Något som till exempel bör genomföras är en jämförelse mellan bombmålen 1969-1975 och tillgänglig demografisk statistik.

Debatten återkom några år senare efter att *Levande Historia* hade gett ut en reklamfilm som kritiserat Kampuchea-resenärerna. Detta föranledde Myrdal och Gunnar Bergström att skriva inlägg i *Expressen*. Båda inläggen följer nedan.

Jan Myrdal: "Statsfilmen om mig är skamlig"

Expressen 5 (6?) september 2009

En statlig myndighet hånar Jan Myrdal på nätet. Greppet påminner om Tredje rikets metoder att oskadliggöra intellektuella, menar Myrdal.

Detta är en debattartikel. Det är skribenten som står för åsikterna i texten.

På nätet sprider nu statliga myndigheten Forum för levande historia en film som marknadsför deras utställning ”Middag med Pol Pot”. Klippet vill vara skämtsamt utformat som en reklamfilm för ”Mao-glasögon”, komplett med en 70-talsetetik. Försäljaren säger: ”Gör som Gunnar Bergström och Jan Myrdal. Åk till landet kallat 'Det demokratiska Kambodja' – ett land där 1,7 miljoner människor dör till följd av svält och tortyr eller rena avrättningar. Men se bara glädje. Folkets glädje! Allt tack vare Mao-glasögonen.”

Nåja!

Om Kambodja/Kambodja finns en stor internationell litteratur. Vad jag publicerat från mitt första besök 1967 och framåt finns dels förtecknat i bibliografin ”1943-1992” och dels tillgängligt på nätet. Den som vill resonera i sak – med eller mot mig – kan söka där.

Men jag vill ändå att så många som möjligt av *Expressens* läsare slår på datorn för att titta på den statliga reklamfilmen. Då lär de sig något. Ty det intressanta med denna statsfilm är att den inte ger några faktiska upplysningar, vare sig om det mångskiftande skeendet i Kambodja under senare decennier, eller om mig och mitt arbete. Denna statliga myndighetsfilm sysslar alls inte med något som kunde kallas upplysning, eller utbildning; någon diskussion i sak. Den är ointellektuell men retoriskt emotionell.

Man har jämfört Levande historia med Tredje rikets organ. Det är fel också därför att den dåtida officiella tyska propagandan ofta faktiskt höll en högre intellektuell nivå än Levande historias, gå till ett bibliotek och läs själva i Dagens böcker eller Signal. Då ansåg vi att detta gjorde den farligare.

Men kanske hade vi fel. Med verktyg hämtade från den enklaste och mest obildat populistiska tv-reklam söker myndigheten Levande Historia nu till exempel gestalta mig som bilden av en motkaraktär. I Tyskland för sextio år sedan kallades en sådan för ”der Gegentypus”, en intellektuell att förakta och, i den mån staten med denna film får verkan, publikt oskadliggöra.

Forum för Levande Historias nuvarande formspråk är det viktigt att se närmare på. Om Levande historias reklamfilm inte rört politik och historiska skeenden – utan godis, frukostflingor och leksaker – hade den inte kunnat visas i tv utan att falla för barnreklamförbudet. På nätet hade den kommit i konflikt med Nordiska rådets rekommendationer om god sed vid försäljning riktad till barn. Men nu är det en för staten politiskt lämplig film. En vilken har till uppgift att forma för statsbesittarna politiskt lämpliga föreställningar hos publiken – och då i synnerhet hos skolungdom – utan att möjliggöra eftertanke, dubbeltänkande och resonemang.

Detta öppna statliga ideologibeteende är faktiskt rätt nyskapande i vårt land. Det borde också upplevas som olycksbådande av åtminstone liberala och formaldemokratiska kolleger. Vilka debatter stryps i morgon? Och vem hänger statsapparatusens myndigheter ut då?

Spridningen av denna film tyder på ett skov, en förskjutning, i den statliga strukturen. Nog har vi på vår kant ända sedan Strindberg brukat skriva om staten som den officiella lögnen förkroppsligad. Men jag kan inte påminna mig att staten tidigare uppträtt med skammen hängande ut på detta sätt.

Dock, det hela roar mig. Detta Forum för Levande historias nuvarande beteende bekräftar vad jag länge skrivit om Sverige och dess märkliga stat. Jag känner mig alltså på ett perverst sätt nöjd. Allt bekräftar sig. Det är som när jag fick min hjärtattack i Moskva 1980. När jag då vaknade upp kunde jag med tillfredsställelse säga till Peter Curman och de andra delegationsmedlemmarna:

- Jag hade rätt! Det var precis så som jag i Hemkomst, min debutroman, beskrivit hur huvudpersonen, den förfallet liberala redaktören, fysiskt upplevde det när han fick sin infarkt och dog. Bara det att jag överlevde denna gång.

Jan Myrdal, 82, är författare och debattör. Han skrivit flera böcker om Kambodja, bland annat "Kampuchea och kriget" som utkom 1978.

Gunnar Bergström: Erkänn att vi hade fel, Jan

Expressen 8/9 2009

Dödsskallar från massgravarna på "Dödens fält" utanför Phnom Penh. (Public domain)

Jag och Jan Myrdal åkte till Kambodja tillsammans 1978. Drygt trettio år senare hängs vi också ut ihop i Levande Historias reklamfilm för sin utställning om landet. I likhet med Myrdal ogillar jag filmen, trots att jag samarbetar med *Levande Historia*. Men där slutar nog likheterna.

Han och jag har i dag helt olika ståndpunkter om vad som hände i Kambodja. När Myrdal i *Expressen* i söndags erbjöd sig att "resonera i sak" är det därför en kastad handske jag gärna plockar upp. Han gled nämligen undan sakfrågorna väldigt enkelt i den debatt som blossade upp för tre år sedan då en bok om vår resa – "Pol Pots leende" – gavs ut. Myrdal skrev då bara att han inte såg någon orsak att "polemisera mot Gunnar Bergström: Att han nu ändrat världsåskådning är hans självklara rätt. Men han såg det han då skrev att han såg."

Att resonera i sak innebär för mig att se om det finns sakliga orsaker att ändra uppfattning. Det kan innebära att man får omvärdera det man såg utifrån nya fakta, förträngda fakta och nya värderingar.

Visst såg vi det vi såg i Kambodja – men vad såg vi egentligen? Under vår resa filmade vi exempelvis ett dammbygge. Då såg jag en beundransvärd satsning på ett framtida Kambodja utan svält, tack vare möjligheten till bevattning och dubbla skördar. I dag vet jag att vissa av dessa anläggningar rasat eftersom de var felbyggda, och – än värre – att detta projekt uppfyllde alla villkor för att kallas slavarbete.

Att omvärdera det jag såg i Kambodja blev nödvändigt på grund av nya fakta, exempelvis att 14 000 människor dödades i fängelset Tuol Sleng, och att gamla fakta trängde sig på. När jag återvände till Kambodja i höstas uppstod debatt i kambodjansk press. En insändare kommenterade då att vi inte protesterade vid åsynen av de utrymda städerna: ”Hur mycket medkänsla och begåvning krävs för att förstå att det måste ha skapat ett oändligt lidande att på några dagar utrymma en stad på 2-3 miljoner invånare”.

Det är dags att erkänna när man har fel. Myrdal hänvisar till vad han tidigare skrivit och där står bland annat att han är ”övertygad om att om Demokratiska Kampuchea kunnat fortsätta och fullfölja Pol Pots planer på att bygga landet med egen kraft [...] då hade khmererna varit i ett betydligt lyckligare läge i dag.”

Myrdal har skrivit mera mångtydigt också, att det dog väldigt många under röda khmerernas tid och att det kanske var värre än vi först trodde. De senaste beräkningarna av döda talar om ca 1,6 miljoner döda av svält, umbäranden och avrättningar (Kiernan 2002). De direkt avrättade beräknas till cirka 500 000.

Är det inte dags att vara tydlig, Myrdal? För hur man än vrider och vänder på siffrornas detaljer är beläggen ofrånkomliga: röda khmererna var en massmördarregim och vi hade fel som stödde dem.

Jag möter ibland ståndpunkten att Myrdal är så ensam om att försvara Pol Pot att debatten därför är ointressant. Men det intressanta, även för den som inte djupdyker i Kambodjas historia, är frågan om hur vi kunde hamna så fel och om det alltid går så illa i länder som prövar kommunismen i handling. Kambodja gick ovanligt långt, men alla länder som kallat sig kommunistiska har utvecklats till förtryckarstater. Det vore intressant att diskutera och lära av detta med dem som fortfarande har sitt politiska hjärta till vänster. För när jag skriver om kommunismens resultat får jag annars främst hejarop från högerkrafter som ofta är lika enögda som vi var på vänsterkanten.

I Kambodja berättade en tidigare soldat för mig om sin tid i Röda Khmerernas armé:

”Man fick inte ställa frågor, bara lyda. Ledningen kunde göra svart till vitt och vi fick följa efter”.

Myrdal efterlyser i *Expressen* ”eftertanke, dubbeltänkande och resonemang.”

Gunnar Bergström var medlem i den europeiska vänskapsdelegation som 1978 reste runt i Kambodja.⁴ I följet återvände han för att be folket om ursäkt. Han bor i Vallentuna och jobbar med att utveckla behandlingsprogram mot kriminell livsstil.

⁴ Gunnar B medverkade i *Kampuchea mellan två krig* (1979) och senare (1983) även i boken *Kampuchea. Kriget, politiken, diplomatin*, för utdrag ur denna bok, se [Kampuchegas historia](#).

Bilaga: Utdrag ur *Pol Pots leende*

Följande handlar till stor del om den debatt som fördes om den kampucheanska revolutionen under åren 1975-78 (boken sid. 251-76).

Gränserna hade stängts. Telefonledningarna klippts. Telegraferna tystnat. Vad var det som hände i landet med den segrande folkrevolutionen?

Det fanns i praktiken bara två informationskällor. Den ena var Demokratiska Kampuchéas statliga radio. Den andra var de människor som lyckades fly till Thailand.

Problemet var att de två inte överensstämde.

Enligt de officiella uppgifterna stod landet inför stora svårigheter, men snabba framsteg gjordes.

Flyktingarna å andra sidan berättade om svält, slavarbete och massmord.

Omvärlden tvekade.

Vad tro?

Många hade förväntat sig ett blodbad när Phnom Penh föll, men erövringen skedde nästan utan strid. Det talade för att röda khmererna inte var så våldsamma som vissa hävdade. Att det sedan förekom summariskt dödande var för de flesta oundvikligt. Det var följden av ett så bitert inbördeskrig. När väl situationen stabiliserade sig skulle det upphöra.

Men utrymningen av städerna? Vad skulle man säga om den?

Var det en ”dödsmarsch”, som flyktingarna uppgav?

Eller var den välorganiserad och rationell, vilket regimen hävdade? Var inte flyktingarna bortskämda stadsbor och regeringssoldater, som flydde från böndernas rättmätiga revolution?

Eftersom världens nyhetsredaktioner inte tilläts ha egna korrespondenter i Demokratiska Kampuchéa cirkulerade samma knapphändiga uppgifter. Rykten och antaganden upphöjdes i vissa fall till sanningar. Exempelvis publicerade Sydney Morning Herald i maj 1976 bilder på röda khmerer som avrättade civila. Fotografierna var dock förfälskade. Och en uppmärksam italiensk intervju med statschefen Khieu Samphan, som publicerades senare samma år, visade sig vara påhittad.

Rapporteringen granskades hårt från höger och vänster. Båda sidorna försökte slå hål på mot-sidans uppgifter.

Var inte de positiva artiklarna en skönmålning av en kommunistisk diktatur som helt gått över styr?

Var inte de negativa rapporterna ett kapitalismens försök att nedsvärta folkets uppgörelse med densamma?

Debatten världen över utgick från samma tunna rännil av nyheter. Svenska debattörer kunde därför hämta argument från såväl USA som Frankrike.

Till slut handlade det mindre om vad som sades, utan vem man skulle tro på.

Den berömde amerikanske lingvisten Noam Chomsky blandade sig i debatten om Demokratiska Kampuchéa i juni 1977. Under USA:s krig i Vietnam hade han klivit fram som en av dess skarpaste kritiker. Som retoriskt skicklig språkvare var han mycket effektiv i sitt ifrågasättande av såväl regeringens officiella version som hur medierna skildrade kriget.

Tillsammans med Edward S. Herman skrev han nu en analys av tre böcker om den kambodjanska revolutionen. Artikeln hade rubriken ”Förvrängningar i fjärde hand”.

Böckerna som nagelfors var *Cambodia: Starvation and Revolution, Murder of a Gentle Land* och *Cambodge: L'année zéro*.⁵

Revolutionen var 1977 bara två år gammal. De tre böckerna var bland de första att publiceras om Demokratiska Kampuchea. Deras betydelse ökade eftersom informationen om vad som hände i landet var så knapphändig. De försökte sätta de kortfattade nyhetstelegrammen i ett större sammanhang.

De tre böckerna gav emellertid två diametralt skilda bilder av Demokratiska Kampuchea.

Cambodia: Starvation and Revolution skrevs av två amerikanska Sydostasienkännare, Gareth Porter och George C. Hildebrand, och publicerades av ett litet marxistiskt förlag. På 126 sidor beskrevs röda khmerernas politik som på det hela taget rationell och rimlig. Porter och Hildebrand stödde sig till stora delar regimen egna uppgifter.

Murder of a Gentle Land skrevs av John Barron och Anthony Paul. De var amerikanska journalister på den konservativa tidskriften *Reader's Digest* (Det Bästa), där texten först hade publicerats. De hämtade det mesta av sitt material från flyktingrapporter. I den talas om folk-mord, om omänskliga umbäranden och dödsmarscher ut ur städerna.

Även den katolske missionären François Ponchaud hade intervjuat flyktingar. *Cambodge: L'année zéro* [*Cambodia: Year Zero*] består i första hand av deras berättelser, men till skillnad från de amerikanska journalisterna från *Reader's Digest* behövde han ingen tolk. Efter tio års arbete i Kambodja talade han flytande khmer.

I sin analys av de tre böckerna koncentrerade Noam Chomsky och Edward S. Herman sig på författarnas källor.

De började med Porter och Hildebrands bok. Den var ”en noggrant dokumenterad studie av USA:s förstörelse av Kambodja, hur de kambodjanska revolutionärerna lyckats överkomma den, samt en positiv bild av deras program och politik, baserad på en stor mängd källor”.

Sedan kom turen till *Reader's Digest*-journalisterna. *Murder of a Gentle Land* avfärdades som tredje klassens propaganda. *Reader's Digest* ansågs kommunistfientlig och det färgade också det tidskriften publicerade. Bland annat påstod Barron och Paul att Khieu Samphan var impotent och att röda khmerernas våldsamhet kunde härledas till hans sexuella frustration.

François Ponchaud fick ett något mer respektfullt bemötande. Men Chomsky och Herman hittade flera faktafel, som de menade undergrävde författarens trovärdighet i övrigt.

Att de två sistnämnda böckerna baserades på flyktingberättelser var enligt Chomsky och Herman ett allvarligt problem.

Ska flyktingars uppgifter användas så måste det, enligt Chomsky och Herman, ske med stor försiktighet. För det första kan flyktingarna ha en mängd anledningar att överdriva sina vittnesmål. De måste ju argumentera för att de ska få asyl. För det andra är uppgifterna nästan omöjliga att kontrollera.

Slutsatsen blev att Porters och Hildebrands version av revolutionen var sanningsenligare än de två andra böckerna. Hård officiell statistik stod mot mjuka och motsägelsefulla flykting-uppgifter.

⁵ Engelsk översättning: *Cambodia: Year Zero* (1978)

Men Chomskys och Hermans inlägg var inget streck i debatten. Båda berättelserna fanns kvar. Å ena sidan den framgångsrika bonderevolutionen, å andra sidan den kommunistiska terrorstaten. Debatten fortsatte med nya inlägg och repliker. Tonläget skruvades upp alltmer.

”När en flykting berättar att han sett människor packade som sardiner i tåg i Kampuchea, blir trängseln en nyhet, inte att Kampuchreas av kriget förstörda järnväg uppenbarligen måste ha reparerats.”

Hedda Ekerwald skriver om mediebilderna av röda khmererna i första numret av vänskapsföreningens tidning *Kampuchea*. Kritiken mot hur västerländsk press beskriver revolutionen blir sedan ett stående inslag i tidningens spalter.

Hon är en av de skribenter som signerar artiklarna i eget namn. Andra väljer att skriva under pseudonym. Vågar man inte öppet visa sitt stöd till den mest radikala revolutionen samtidigt skådat? Eller anser man att man är en del av samma kamp som Pol Pot, den som präglades av kodnamn och hemlighetsmakeri?

Att det pågick en presskampanj mot röda khmererna var allmänt vedertaget bland deras anhängare. Begreppet myntades av prins Sihanouk redan ett par veckor efter revolutionen 1975. Då, när han ännu stod som ledare för den segrande sidan, fördömde han i *Le Monde* vad han uppfattade som en ensidigt negativ rapportering.

I sin artikel förklarar Hedda Ekerwald mekanismerna:

”Nyhetsförmedlingen om Kampuchea är ett utmärkt exempel på hur massmedia fungerar i en imperialistisk värld. Det fungerar på ett sätt som är jämförelsevis oberoende av enskilda journalisters 'goda eller onda viljor'. Tidningar är ekonomiska företag, som konkurrerar, inte med information utan med 'nyheter'. Det viktiga är inte om en nyhet stämmer utan om den är aktuell. [1 Vid en händelse får den nyhetsbyrå som först kan vara på plats och kabla ut text och bild störst utrymme i pressen. De får utrymmet på första sidan när händelsen är aktuell. I USA:s krig mot Vietnam, Laos och Kampuchea innebar detta att ena partens version kom först till pressen. Först i senare skildringar kom korrekt information men då var det inte längre nyheter. Den som kommer först hamnar på tidningens förstasidor och i TV:s nyhetsprogram medan de som kommer senare, kommer på insidorna, i tidskriftsartiklar eller sena radio- och TV-program.”

Och:

”Journalisterna i västerländsk dagspress är liksom du och jag impregnerade av en imperialistisk syn på folken tredje världen. Genom en mängd olika påverkningar från tidig barndom och framåt har vi lättare för att se folken i tredje världen som underlägsna än som jämlikar. Vi kommer att tvingas till en annorlunda syn av tredje världens kamp för en ny ekonomisk världsordning liksom vi förändrade oss av avkoloniseringen.

Hetskampanjen mot Kampuchea bidrar till att USA:s grymma anfallskrig och folkens seger glöms. Presskampanjen tjänar även som skydd för kontrarevolutionär verksamhet. Den undergräver moralen hos antikrigsrörelsen i USA, de hundratusentals människor som segrade i USA när folken i Vietnam, Laos och Kampuchea segrade. Antikrigsrörelsen i USA uppfattas av en maktavande som ett hot. Den måste splittras och moraliskt upplösas innan den inriktar sin aktivitet på förhållandena i USA.

Kampuchea är farligt för västerländska tidningsföretag och nyhetsbyråer för att det direkt hotar deras ekonomiska och maktpolitiska grund. Kampuchea tjänar däremot som ett föredöme för alla länder i tredje världen genom sitt uppbygge grundat på ekonomiskt och politiskt oberoende samt genom sin anti-imperialistiska utrikespolitik till stöd för tredje världen.

Kissinger, personligt delaktig i ansvaret för USA:s anfallskrig mot Kampuchea, vilket krävde omkring 800 000 människors liv, har uttalat sitt beklagande över de stora lidanden Kampuchreas folk utsatts för genom de röda khmererna. Det räcker inte med att må illa över sådan cynism. Vi måste hålla oss välinformerade och utifrån en kunskapsposition ställa krav på dagspressen för att få vederhäftig information om Kampuchea!”

Jag får ett brev. Det innehåller en fotostatkopiering av en teckning, ritad av satirikern Lars Hillersberg. Teckningens titel är: ”Medlemmar ur Svensk-Kampuchenska vänskapsförbundet reser till Kampuchea efter att ha gjort kompletteringar i reseutrustningen.” I bakgrunden syns ett flygplan, i förgrunden fem personer med resväskor. Den som står främst har en Myrdalsmustasch. Fem män, ingen Hedda och ingen Annika.

Männen bär samtliga skygglappar — man får anta att det är de som avses med ”kompletteringar i reseutrustningen”.

Brevets avsändare är Bengt Albons, *Dagens Nyheters* utsände i Phnom Penh 1975. Några dagar innan röda khmerernas intåg lämnade han staden. Han fruktade för sitt liv.

De kommande åren skrev han vid ett flertal tillfällen om utvecklingen i Demokratiska Kampuchea. I första hand vanliga nyhetsartiklar, emellanåt analyser. Han hade tidigare varit medlem i såväl FNL som Clarté och var bekant med såväl Annika Andervik och Hedda Ekerwald, som Jan Myrdal och Gunnar Bergström.

Vi träffas på hans kontor på *Dagens Nyheters* redaktion. Det är ett litet rum, belamrat med böcker och papper. Han berättar om de sista dagarna i Phnom Penh, om dödsskräcken och Olympiastadion som var full av ihjälsvältande flyktingar.

Och sedan om återkomsten fem år senare, i mars 1980. Om de överlevande kambodjanerna som grävde i massgravarna, på jakt efter tandguld.

Vi pratar om mediebilderna av Demokratiska Kampuchea. Den som vänskapsföreningen och Noam Chomsky fann så partisk och manipulerad. Han suckar.

”Jag kan tyvärr inte säga att allt jag skrev själv var så hedervärt alla gånger.”

Och därefter med emfas, men kanske mer till sig själv än till mig:

”Hur kan man vara så jävla korkad? Det är det största misstaget i min karriär, att jag inte trodde tillräckligt på de kambodjanska flyktingarnas berättelser! Det var på grund av mitt bagage från FNL.”

[*Jag såg vad jag såg*]

Ming Teng rör sig med en slags självklarhet genom rummen. Hennes väninnor poängterar för mig att hon en gång var mycket vacker. Jag slår främst av hennes rättframma sätt. Så annorlunda mot andra kambodjanska kvinnor i hennes ålder.

Vi sitter i ett skjul i Kampot, för hennes mani- och pedikyr. Numer bor hon i USA, men hon besöker ofta sitt gamla hemland.

Natten har lagt sig över den lilla staden vid floden, mellan havet och bergen. Gatorna är nästan tomma. I vårt skjul lyser ett ensamt lysrör på väggen.

Hon är en av dem jag möter på resorna längs de trasiga vägarna och de små dammiga städerna. En av dem som erbjuder mig att berätta sin historia.

Vittnesmål av det slaget har litet vetenskapligt värde. De representerar ingen utvald grupp, bara sig själva. Jag har inte valt dem med hänsyn till ålder, bakgrund eller var de befann sig mellan 1975 och 1979. Jag lyssnar inte till dem för att klargöra förlopp och förhållanden.

Jag råkar bara befinna mig där och de är villiga att prata. Istället för att ställa följdfrågor är jag tyst.

Ming Teng berättar att hon föddes i Kompong Speu, i västra Kambodja, och att hennes föräldrar var från Kina. Hon är en av de så kallade sino-khmererna. De har kallats Sydostasiens judar. I århundraden har de fungerat som lokala procentare och handelsmän. Som grupp betraktas de som framgångsrika och förmögna.

De närmare 435 000 sino-khmererna i Kambodja var självklara måltavlor för revolutionen. De stämplades som kapitalister, oavsett om de var rika eller inte. De ansågs dessutom vara utländska främlingar, även efter flera generationer. De förbjöds tala sitt eget språk. so procent av den sino-kambodjanska befolkningen beräknas ha dött mellan 1975 och 1979.

Ming Teng flyttade i vuxen ålder till släktingar i Phnom Penh. 1975 var hon 28 år gammal, gift och hade två barn.

”Jag arbetade på ett tegelbruk i Phnom Penh när röda khmererna kom. Innan hade de väldigt gott rykte. Om de smög sig in i en by och tog peppar eller citrongräs från dem som bodde där, då lämnade de alltid pengar. Jag vet inte varför de blev så annorlunda efteråt, varför de tvingade oss att arbeta så hårt. Jag tror inte ledarna bad om så mycket som de lägre partifunktionärerna krävde från oss.

När de kom till Phnom Penh sade de åt oss att lämna staden omedelbart, för att amerikanerna skulle bomba. Jag svarade att det kommer de inte att göra och ville inte gå. Då hotade de mig med vapen. Vi fick inte ta med oss något, eftersom vi bara skulle vara borta i tre dagar. Det sade åt mig att återvända till min hemby.

Min bror hamnade hos röda khmererna 1972. Han skulle hämta ved i skogen när han blev tillfångatagen. Jag träffade honom sedan i Kompong Speu.

Vi fick inget ris att äta där, bara vetegryn. Det gick inte att koka mjukt, så min son grät av magknip. Min man svullnade upp, för det var inga vitaminer i maten. I Kompong Speu fick vi röja land och odla maniok och bananer.

I oktober meddelades att vi skulle omplaceras. Jag var gravid och min man var sjuk. Vi transporterades till Kompong Chnang i en kinesisk lastbil – jag kunde läsa vad det var för märke, 'Gula floden'. Jag fick bära mina barn och min man från lastbilen till tåget. Det var vatten överallt, så jag bar upp dem på en höjd. Där såg jag kinesiska experter, som arbetade med järnvägen. Min man frågade dem varför de inte hjälpte oss, sina kinesiska landsmän. De svarade att vi hade huvudet mot kambodjansk himmel och fötterna på kambodjansk jord. Det betydde att vi därför måste göra som kambodjanerna sade. Sedan dess hatar jag Kina.

Efter tre dagars väntan fick vi åka tåg till Svay Sisophon. Sedan åkte vi oxkärria till en by. Jag fick gå bredvid kärran, eftersom de sade att jag kunde få missfall om jag åkte på den dåliga vägen. Min man, som var mycket sjuk, vägrade då också att åka. Mina barn hade kommit bort så jag grät hela natten. De var sex och fem år gamla. Men de kom till rätta sedan.

Min man var mycket svag och han sade att det vore bättre om han dog. Jag sade åt honom att vi nu är på undersidan men att jorden snurrar – en dag kommer vi vara på översidan igen. Han svarade att han hade varit i Kina och sett kommunismen. Han sade att han visste hur den var.

Vi bodde i byn P'ean Tmal i fem eller sex månader. Där var det lite bättre, men min man svält ihjäl i november 1975. 22 dagar senare föddes min yngste son.

Sedan skickades vi till Thma Kaul, i väst. Vid bergen. Livet var mycket miserabelt. Jag fick gå långt för att hämta vatten. En gång när jag hade hämtat vatten hörde jag min nyfödde son skrika inifrån huset. Jag skyndade mig in. Medan jag tog hand om honom var det någon som gick förbi med en fisk. Den personen förstod inte att vattnet som stod där var nyhämtat färskvatten och tvättade fisken i det. Jag märkte inte det, utan hällde senare vattnet i den stora krukans med dricksvatten. Jag anklagades för att försöka förgifta folket i byn. Jag blev arg, för jag hade ju inte gjort något med avsikt. Den lokale parti- chefen kom och även han anklagade mig. Men då ställde sig tre äldre kambodjanska doktorer upp, de praktiserade naturmedicin, och sade att jag var en bra människa. De sade att om jag var en fiende, då var de det med. Skulle jag dödas så måste man döda dem också. Partichefen sade då att jag fick behålla livet för den här gången. Men han var inte nöjd, för jag hade sagt emot honom.

1977 hade vi väldigt lite att äta. Jag arbetade vid en damm och bar jord. Mina barn var sjuka och jag förstod att jag var tvungen att försöka samarbeta med röda khmererna, för att förbättra min situation. Det var en ny ledare då och han tyckte om mig, för jag arbetade mycket hårt. Jag blev

ansvarig för att skära till tyg, till kläder, något som jag kunde sedan tidigare. Jag delade inte med mig av mina kunskaper till de andra, för så länge bara jag visste hur man gjorde tänkte jag att de inte kunde döda mig.

I Phnom Penh hade jag lärt mig en del vietnamesiska. Jag förstod därför vad som sades på radion 1979. Röda khmererna frågade om jag förstod, men jag anade en fälla och nekade.

De packade ihop riset och slaktade korna, grisarna och kycklingarna. En dag innan vietnameserna anlände var alla röda khmerer borta. De tog de unga ogifta männen och kvinnorna med sig.

Jag var inte rädd för vietnameserna. De var inte våldsamma, men senare tog de alla lager som röda khmererna hade lagt upp. De frågade om jag ville åka med dem söderut, men de gav mig så lite förberedelsetid att jag var tvungen att tacka nej. Sedan återtog röda khmererna byn. De förhörde oss, om vi var Vietnamsympatisörer. Jag sade nej – om jag hade varit för Vietnam hade jag väl följt med vietnameserna när de retirerade! Men när vietnameserna sedan återerövrade byn så åkte jag med en gång.

Först kom jag till Svay Sisopon. På vägen var många döda, som hade trampat på minor. Vi klev på liken, för vi tänkte att det var mindre farligt än att gå bredvid, där det kanske fanns fler minor. Jag hade förutom mina tre barn även två små brorsöner och en brorsdotter. Jag måste ha sett ut som en hönsamma med kycklingar.

Jag lyckades komma i kontakt med min far, som var i Battambang. Min mor hade dött några månader tidigare. Jag förlorade alltså min man, min mor och även en svåger under Pol Pot.

1979 hörde vi att Thailand hade öppnat gränsen, så vi försökte ta oss dit. Thailändarna körde oss emellertid till röda khmerernas läger. Vi lyckades fly, men gick vilse i skogen. Det var fruktansvärt. I tre dygn irrade vi omkring, innan vi hörde en tupp. Galandet ledde oss till en thailändsk by. Där var det bra, tills de thailändska soldaterna kom. De var de värsta av alla. De våldtog oss, slog oss och stal våra saker. Sedan körde de oss till röda khmererna igen.

Vi lyckades senare ta oss till ett flyktingläger. Jag hade släkt som tidigare flytt till Frankrike, så jag ville dit. Fransmännen var emellertid långsamma, så när jag fick erbjudande om att åka till USA så tog jag det. Det var hemskt. Jag hade tre små barn, jag kunde inte språket och jag kände ingen.”

Hon sitter tyst en lång stund. Kvinnan vid hennes fötter målar tånaglarna i en bjärt rosa nyans.

”Jag kan inte berätta allt. Jag blir väldigt sorgsen när jag pratar om det här, för då kommer minnena tillbaka.”

I den bok som fann Chomskys och Hermans gillande, *Cambodja: Starvation and Revolution* står bland annat att läsa:

”Utrymningen av Phnom Penh räddade utan tvekan livet på många tusen kambodjaner [...] det som har porträtterats som en destruktiv och bakåtblickande politik motiverad av doktrinärt hat, var faktiskt en rationellt utarbetad strategi, för att lösa akuta problem som Kambodja ställdes inför efter kriget.”

Trots utmattning måste du alltid avancera!

Hösten 1976 debatteras utvecklingen i Demokratiska Kampuchea i Sveriges Radio. En av debattörerna är den socialdemokratiska riksdagskvinnan Birgitta Dahl. Hon blev senare riksdagens talman. Då, ett och ett halvt år efter röda khmerernas maktövertagande säger hon:

”Alla vet vi ju att mycket, ja kanske det mesta, av det som nu sägs och skrivs om Kambodja är lögn och spekulation. Det var helt nödvändigt att evakuera Phnom Penh. Det var nödvändigt att snabbt få igång livsmedelproduktionen och det skulle komma att kräva stora offer av befolkningen. Men det är ju inte det som nu är vårt problem. Problemet är att vi faktiskt inte har kunskaper, direkta vittnesbörd, för att kunna avvisa alla lögnen som sprids av Kambodjas fiender.”

Jag visar fotografiet på Sok Rim. Suong Sikoeun måste veta något. Han var ju trots allt ansvarig för de besökande delegationerna. Han måste veta vilka det var som ledde rundresorna. Att

Ok Sakun är död kommer inte som någon nyhet för honom: ”Han dog i Paris för två år sedan. Cancer.”

Bilden av Sok Rim återfinns i tidningen *Kampuchea*, det nummer som ägnas svenskarnas resa och som jag tagit med mig. Han står uppställd tillsammans med den svenska delegationen, med Ok Sakun och chaufförer och kokerskor. Allt som allt 13 personer — hela resesällskapet som avverkade de över 100 milen genom Demokratiska Kampuchea, förutom Annika Andervik som håller i kameran.

Sok Rim ser ut att vara i 40-årsåldern och har ett runt, lite jovialiskt ansikte under kepsen.

”Han där?” frågar Suong Sikoeun och pekar på Sok Rims suddiga leende.

Han skakar på huvudet.

”Nej, jag vet inte vad som hände med honom. Men jag tror han kom från östra zonen, så hans chanser att ha överlevt får betraktas som små.”

Han ler snett.

Sedan bläddrar han vidare, till sidan efter mittuppslaget, där svenskarnas intervju med Pol Pot återges. På den tillhörande bilden sitter Pol Pot i en grå tjänstemannauniform. Till vänster Gunnar Bergström, i slips och uppkavlade skjortärmar. Sedan Jan Myrdal med den grå kavajen på. Ett steg bort Hedda Ekerwald i mörk klänning och Annika Andervik i vit blus och rutig kjol. Till höger den svartklädde utrikesministern Ieng Sary.

På de små soffborden står porslinskoppar. Med te? Kaffe?

En kristallkrona glittrar i taket.

Bakom Pol Pots fåtölj skymtar en tolk. Suong Sikoeun hejdar sig och tittar närmare.

”Men det är ju jag! Ser ni? Jag minns inte att jag tolkade åt svenskarna.”

Han ropar på sin fru och håller fram tidningen för henne.

”Titta, där är jag. Är det inte?”

De ser ner i tidningen och sedan möts deras blickar, hans stolt, hennes beundrande.

Våren 2005 debatteras revolutionerna i Kambodja och Vietnam på ABF-huset i Stockholm. En av debattörerna är Birgitta Dahl. Hon säger:

”Det är en lögn att vi stödde Pol Pot.”

Det är inte varje dag man hör katolska missionärer berömma röda khmererna. Men François Ponchaud känns inte heller som någon typisk katolsk missionär.

”Jag skulle uppriktigt vilja tacka Pol Pot för att han rev den katolska katedralen i Phonm Penh. Det var mycket bra.”

François Ponchauds bok *Cambodge — L'année zéro* publicerades 1977.⁶ Den kritiserades hårt av röda khmerernas anhängare i väst, men blev en slags vändpunkt. I den ganska tunna volymen sammanfattade François Ponchaud situationen i Demokratiska Kampuchea, utifrån flyktingberättelser och officiella kommunikéer. Tonen är saklig och i efterhand är boken ett imponerande arbete. Trots att den är skriven i en kaotisk samtid, med mycket lite opartisk information, så är det en i princip korrekt beskrivning av röda khmerernas revolution. Genomslaget i samtiden var stort.

⁶ Den kom ut i engelsk översättning 1978.

När François Ponchaud 1975 evakuerades med den sista konvojen västerlänningar från Kambodja hade han bott tio år i landet. Han talade flytande khmer och hade långa tider levt på landsbygden. Som bondson var det en tillvaro han gillade.

Efter boken blev han en motvillig förgrundsgestalt i fördomandet av Pol Pot.

”Jag hoppades hela tiden att revolutionen skulle segra, inte av ideologiska skäl, men för att Lon Nols regim var helt genomruten. Han ingav inget som helst hopp. Det enda framtidshoppet var en seger för röda khmererna. Vi visste att revolutionen skulle bli brutal, men inte så brutal. Jag tänkte att de är hårdföra nu, men efter segern kommer de att bli mer måttfulla.”

Vi sitter i den katolska missionens byggnad i utkanten av Phnom Penh. François Ponchaud är sedan länge tillbaka i detta sitt andra hemland. Jämfört med tidigare för hans kyrka en tynande tillvaro. På sextioalet fanns mängder av kyrkor i staden. Men den stora katedralen var enligt François Ponchaud en styggelse.

”Det var ren idioti att bygga en enorm katedral mitt emot Vat Phnom, Kambodjas heligaste plats. Katedralen var lika hög som monumentet på Vat Phnom. Ingen kambodjan kunde fördra den. Dessutom var flertalet kristna i Phnom Penh vietnameser. När jag först kom hit 1965 sade de andra franska prästerna att samma dag som Kambodja får en nationalistisk regering, så kommer katedralen att rivas. Det är fullt förståeligt att de rev just den – inga andra franska eller europeiska byggnader förstördes heller!”

Enligt François Ponchaud kom hans bok till av en slump. Efter att alla utlänningar hade deporterats ur landet återvände han till Frankrike. Där blev han alltmer irriterad på alla faktafel om Kambodja i fransk press. Till slut skrev ett argt brev till tidningen Le Monde och påpekade vissa uppenbara felaktigheter. Några dagar senare ringde Le Mondes chefredaktör. François Ponchaud ombads skriva tre artiklar om sina egna erfarenheter av röda khmererna. När tidningen insåg vidden av hans kunskaper kopplades ett bokförlag in.

”Jag var ingen aktivist, jag hade inte någon övertygelse som jag försökte få gehör för. Jag försökte bara vara ärlig och stå på det kambodjanska folkets sida. Det var allt.”

Hantverkare går av och an genom det lilla kontoret. En bokhylla är fylld med litteratur om Kambodja och röda khmererna. Där finns också mappar med korrespondens. Bland annat flera långa brev från Noam Chomsky, poststämplade 1977 och 1978.

”Noam Chomsky skrev att han fann min bok 'quite interesting' men att han under läsningen hade upptäckt ett tjugotal fel i den. Jag svarade att visst, jag skrev boken och det är fullt möjligt att varje ord inte är korrekt. Jag kan ha misstagit mig i vissa avseenden. Därmed ansåg han att jag erkänt att boken inte var sanningsenlig. Men jag misstog mig faktiskt inte på någon avgörande punkt. Tyvärr, måste jag säga. Varken då eller nu kan man säga att boken inte är sanningsenlig. Hans skrivelser innehöll emellertid en hel del fel.”

Noam Chomskys taktik kom att sättas i system av röda khmerernas sympatisörer i väst. Om ett vittnesmål innehöll några sakfel, så avfärdades hela berättelsen som kontrarevolutionär propaganda.

”1978 var jag inbjuden till en hearing om Demokratiska Kampuchea i Oslo. Jag blev ganska bryskt attackerad och man delade ut en artikel där min bok sågades. Jag intervjuades sedan av Torben Retbøll och jag sade återigen, helt ärligt, att det är möjligt att jag misstagit mig på vissa punkter. Att helt korrekt beskriva en revolution i detalj, det må vara den kambodjanska eller franska, är svårt. Nästa dag kunde man läsa i tidningarna att 'Ponchaud erkänner att han har haft fel'. Allvarligt talat, med den sortens människor, med de maoisterna, var det omöjligt att diskutera på ett vettigt sätt.”

Revolutionen har segrat och förlorat. François Ponchaud arbetar vidare i det som blev kvar. Bland annat är han personligen inblandad i återställandet av kilometerlånga bevaknings-

kanaler som röda khmererna lät konstruera. Befolkningen får några kilo ris per kubikmeter jord och slam de transporterar bort.

”Kanaler är lite för grunda och har förfallit en del. En gång när jag kom dit så mötte de mig med gamla arbetssånger från röda khmererna och sade att det är som på Pol Pots tid. Jag sade att jag skämdes. 'Ni arbetar som slavar för att få ihop mat för dagen och där borta står en grävskopa som på ett ögonblick skulle göra ett dagsarbete åt er. Jag skäms att det ska behöva vara så här i det tjugoförsta århundradet. Men de svarade att nej, nej, tänk inte så. Om du hade använt grävskopan så skulle pengarna gått till ägaren och vi hade varit utan mat.' De hade grävt i två månader och gjort ett enormt arbete. Jag pratade senare med en annan kommunchef och erbjöd honom ekonomiskt stöd om han ville återställa en damm som röda khmererna byggt. Han tackade nej. 'Det var röda khmerernas idé och dem har vi fått nog av'. Jag svarade att 'visst, men vatten är varken rött, blått eller vitt. Jag finns till ert förfogande om ni ändrar er'. Efter ett tag tog han kontakt med mig. Nu har de 400 odlingsbara hektar, mot tidigare 300.”

Han tystnar en stund.

”Röda khmerernas arbete var inte idiotiskt, bara deras ideologi. Och hur de behandlade människor. Kommunistiska dumheter. Men allt de gjorde var inte dumt.”

...

Lästips

Joseph Hansen: [Tvångsevakueringen av Kambodjas städer](#) (artikel från maj 1975, kort efter evakueringen)

Ett kortfattat kritiskt bokslut: Rob Lubbersen: [Kambodjas fana dröp av blod](#)

Ben Kiernan: [Förord till ”How Pol Pot Came to Power” \(2003\)](#), [Hur Pol Pot kom till makten](#), [Pol Pot-regimen](#), [Pol Pot-regimen – slutet](#), samt [Folkmordet i Kambodja](#)

Philip Short: [Stalins mikrober](#) (utdrag ur Pol Pot-biografi)
[Om Philip Shorts Pol Pot-biografi \(recensioner\)](#).

Maud Sundqvist: [Vietnam – Kampuchea](#)

Artikelsamling: [Mordet på Malcolm Caldwell](#).

[Konflikten mellan Kampuchea/Kina och Vietnam](#) (artiklar från tidskriften *Kommentar*)

Maoister om Kampuchea:

[Norska maoister om Pol Pots Kampuchea](#).

[Vad gick fel med Pol Pot-regimen? Maoistisk kritik av Pol Pots Kampuchea](#)

[Proletären om konflikten mellan Kina/Kampuchea och Vietnam](#) (artikelsamling)

Kampuchea-frågan hade stor betydelse för Vietnamrörelsen, som i Sverige dominerades av det maoistiska KFml/SKP. Detta tas bl a upp i [Lärdomar av den svenska Vietnamrörelsen, del 1](#) och [Lärdomar av den svenska Vietnamrörelsen, del 2](#) av M Fahlgren.